

Keelemuutus vs. sotsiolingvistiline muutus

Eesti keele sotsioperiodid *re-revisited*

KRISTIINA PRAAKLI, KADRI KOREINIK

Artiklis arutleme keelemuutuse ja sotsiolingvistilise muutuse tähenduse üle, vaatleme eesti keele muutusi käsitlevaid periodiseeringuid ja osutame uutele uurimishorizontidele. Teeme seda empiirilisi andmeid sünteesiva kirjanduse toel. Ühtlasi loodame, et artikkel taaselustab arutelu keele ja konteksti, keele muutumise ning suurandmetega kaasnevate küsimuste üle.

Põhjusi, miks keelemuutuse uurimine ja periodiseerimine ikka ja jälle luubi alla võtta, on mitu. Esmane, kõige sümboolsem põhjus tekkis õigupoolest mõni aasta tagasi, kui täitus kaks aastakümnet Tiit Hennoste (1997) artikli „Eesti keele sotsioperiodid. Üldpilt” ilmumisest. Sellest tõukub ka siinse artikli alapealkiri. Paraku jäi tookord tähtpäevaks tegemata sissevaade tekstile, mida julgeme manifestlikuks pidada. Ent mullune keeleaasta (2019) pakkus taas võimaluse eesti keele muutuse uurimise osas kaasa rääkida. Otsa tegi lahti Karl Pajusalu Postimehe veergudel ilmunud essee (2018) ning koguteos „Eesti keele 100 aastat” (2019). Lisaks soovime arutada, nii teoreetiliselt kui ka mõningasele empiirikale toetudes, milline võib olla uute olude – digi- ja rändeajastu – roll keelemuutustes. Tehnoloogilised uuendused mõjutavad inimkonna ühise olemise viise, tekkinud on uued keelekontaktid, teisenenud keelte funktsioonid ja plahvatuslikult kasvanud meediasisu; Eesti elanike jaoks on geopoliitiliste ja majanduslike muutuste tõttu (nt Euroopa Liidu liikmelisus ja ühine (tööjõu)turk, tagasi- ja sisserände kasv) avardunud ka keeltega seonduvad valikud, riigi jaoks on kasvanud keelepoliitilised dilemmad (Siiner jt 2017).

Peale selle inspireeris meid meediakeele uurija Jannis Androutsopoulose koostatud ja toimetatud kogumik (2014), milles (taas) kutsutakse üles ületama kahe keelemuutusi uuriva paradigma (strukturealistlik vs. poststrukturealistlik; lingvistiline vs. sotsiaalne muutus) dualismi ning lähendama keele ja ühiskonna uurimist (Coupland 2014; vrd Meillet 1904–1905; Hymes 1974). Sotsiolingvistiline muutus ei piirdu üksiku keelejoone või keelega, vaid hõlmab ühiskonna kõiki keelelisi repertuaare (vrd mitmekeelsus) ning keelevahetust, võtab arvesse keelepoliitilisi protsesse (nagu keele elavdamine ehk revitalisatsioon, keelevahetus või -kadu); keelenormi ja -praktika vahekorra muutust ning viimase prioriteetseks muutmist; kõneleja keelevalikute olulisust institutsionaalsete kõrval või koguni asemel (Androutsopoulos 2014: 6–7). Keelemuutus on varasema arusaama kohaselt ennekõike struktureaalne (vt ülevaadet Bybee 2015). Keeleteaduse koolkondade esindajad on pakkunud välja muidki seletusi, nt kõnelejast tulenev teadlik muudatus (nt Labov 1994; Thomason 2007), sisendkeele mõju lapsekeelele (nt Diessel 2012; Foulkes, Vihman 2015), keele mittetäielik omandamine (Thomason, Kaufman 1988). Sotsiolingvistiline ja poststruktureaalne lähenemine seob keelemuutuse sotsiokultuuriliste muutuste, aga

ka üleilmastumise, keele kaubastumise ning meediastumise protsessidega (Androutsopoulos 2014: 7).

Nüüdsete keelemuutuste uus oluline kontekst on inimeste meediastunud eluviis; meediastumise all mõistetakse tehniliselt vahendatud kommunikatsiooni ja püsijuurdepääsu meediasisule (Hepp 2018). Meediastumise ulatuse ja intensiivsuse tõttu on üha keerulisem prognoosida või mõõta meedia mõju, samuti keelemuutuse ulatust, sest hägustunud on n-ö vahendamata (silma silma) ja meedia vahendusel suhtlemise piir (Androutsopoulos 2014; vrd *online-offline nexus*, Blommaert, Maly 2019). Kuigi eesti keeleteaduses pole kunagi eitatud meedia mõju keelemuutustes (nt ajalehtede või ilukirjanduse roll keeleeuenduse levikuprotsessis; vt Raag 2008: 34–39 ja sealseid viited; Chalvin 2011), pigem vastupidi, on see ometi olnud erinevates käsitlustes eri kaaluga ja mis veelgi olulisem, erineva empiirilise toega. Seda näitavad juba mainitud ja teised keelemuutuste periodiseeringud. Tehnoloogilised muutused (telekommunikatsioon, digiteerimine) võimaldavad nii uusi kontakte teiste inimestega kui ka pakuvad mitmekülgset ja -keelset meediasisu: keelekontakt leiab aset meedia vahendusel, aga ka meediasisuga. Kontaktid intensiivistuvad, igaüks võib olla uuendaja, st uuenduste autor ja algataja ning levitaja.

Meediastumise kõrval iseloomustatakse nüüdisaega ingliskeelestumise (ingl *Englishization*) mõistega (nt Pennycook 2007). Inglise keele domineerimist viimasel poolsajandil on mõjutanud üleilmsed majandusliku ja kultuurilise ühenduvuse protsessid, mis paraku on asümmeetrilised ning kaldu mõjukamate riikide ja nende rahvaste keelte poole (Mufene 2010). Tabavalt on üleilmastumise olemuse mullu Tallinnas kokku võtnud Florian Coulmas (2019): varem on keeled paiknenud riikide sees, nüüd paiknevad riigid turgude sees, st turud määravad keelte „käekäiku” enam kui riigid. Oma ligi 1,3 miljardilise kõnelejaskonnaga (Ethnologue 2020) on inglise keel nüüdisajal suurim ja mõjukaim, teisalt jäävad monolingvaalidest inglise keele emakeelena kõnelejad inglise keelt kõnelevas maailmas vähemusse (Lange, Leuckert 2019: 3). Sestap ei ole ingliskeelestumise protsess lihtne ega ühesuunaline: keelekontaktiks on vaja vähemalt kahte poolt, inglise keel varieerub, seda räägitakse esimese ja teise keelena, erinevates maades isemoodi. Inglise keele domineerimine keele- ja helimaastikel (ärinimed, sildid, viidad, T-särgid, meeleolumuusika kaubanduses) osutab mitmele asjaolule: keelekontakti ja terendava keelemuutuse kõrval tuleb silmas pidada tähendusloome multimodaalsust, st seda, et keel ja sõnad funktsioneerivad ka visuaalsete märkidena (nt Bolt, Apple, McDonalds), ning keeltevahelisi mainesuhteid (keelte sümboolsete funktsioonide ja keelefetiisi kohta vt Kelly-Holmes 2014). Meenutagem siiski, et keelekontaktide olemus kipub jääma keelekontaktide mõiste varju: oluline on mõista, et keelekontaktid algavad kõnelejatevahelisest suhtlusest, keeled ei puutu kokku inimtegevusest.

Artikli esimeses peatükis arutleme keelemuutuse mõiste ja periodiseerimise funktsiooni üle. Teises peatume muutunud eluviisi, meediastumise ning potentsiaalsete keelemuutuste seostel. Kolmandas jagame mõtteid sotsiolingvistilise muutuse uurimise tähtsusest, avardunud analüüsivõimalustest ning uurimisperspektiividest suurandmete ajastul.

1. Keelemuutuste periodiseerimisest üldisemalt

Keeleteaduse üks tuumprobleeme on keel ja kontekst, sh küsimus keele muutumisest: kuidas ja miks keel muutub, milliseid muutusi pidada keelemuutuseks (ja miks), milline on keele varieerumise ja muutumise (sünkroonia vs. diakroonia) vahekord jne. Pisut perifeersem on olnud küsimus, milline roll on keelemuutuses keelt (nii kõne kui ka kirjutatud teksti) vahendaval meedial (nt pühakiri, ajaleht, televisioon, sotsiaalmeedia jm). Kui väljaspool keeleteadust üldiselt ei kahelda meedia mõjus keelemuutustele (nt Herring 2003; Stuart-Smith 2014 jt), siis keeleteadus, sh isegi sotsiolingvistika variatsioonismi suuna esindajad on pidanud selliseid muutusi pigem „pinnapealseteks” (vt ülevaadet Androutsopoulos 2014; ka Pajusalu 2000). Võib koguni öelda, et keelekontaktide seisukohalt on meedia kui vahendi ja vahendaja rolli pigem alahinnatud, kuigi nüüdsel ajal toimuvad keelekontaktid just meedia vahendusel. Eesti lähiajaloo näitel on keelekontaktide vahendaja märgiline roll 1970.–1980. aastate Soome televisioonil kui põhjaeestlaste informaalset keeleõpetajat, eeskätt kõnekeelde leksikaalsete laenude ning ühiskondlik-kultuuriliste nähtuste „maaletoojal” (soome laensõna seegi!) (vt Loog 1988; Grünthal 2009). Sotsiolingvistikas on keelemuutuse mehhanismi selgitanud hästi võrgustiketeooria (Milroy 1980; vrd Granovetter 1973; vt ka Mets, Praakli 2007): inimeste kontaktide iseloom (tugevad vs. nõrgad sidemed) määrab keeleuuenduste leviku. Teisalt on muutus alati mitmetahuline protsess, mis võib toimuda nii keele sisemise arengu, keelekontaktide kui ka välismõjude (nt keele sihipärane korraldamine) tagajärjel. Keele muutumise tingivad ka eri keelte kõnelejate vahelised kontaktid, st keelekontaktidest johtuvad muutused. Keelemuutuse üks mehhanisme on teadlik või tahtlik muudatus, mis on otseselt seotud kõnelejate teadlike valikutega. Muutuste agent, tädeviija on kõneleja (ja kõnelejaskond) oma valikute ja arusaamadega. Osaliselt võib muutuste taga olla keelepoliitika, mida on defineeritud kui mitmesuguseid valikuid nt kirjaviisi, kodu- või õppekeele osas (vt Spolsky 2004).

Periodiseerimisega soovitakse liigendada sündmuste kulgu, st jagada pikem ajavahemik lühemateks, üksteisest oluliste tunnuste poolest eristuvateks perioodideks (lähemalt Tarvel 1999). See on teadmise organiseerimise viis, retrospektiivne konstruktsioon, mis on omane eelkõige humanitaar- ja sotsiaalteadustele. Seega ei pruugi periodiseeringud olla neutraalsed, vaid peegeldada paradigmaatilist ja valdkondlikku traditsiooni või koguni (rahvus)riiklikku huvi. Periodiseeringute taustal on selge, miks on sotsiolingvistikasse püütud juurutada aegruumi (kronotoobi) mõistet, mis rõhutab inimeste ühel ja samal ajal samas ruumis jagatud kogemusi (Blommaert, De Fina 2017). Viimast toetab eespool nimetatud meediastumise käsitlus, mille järgi on inimeste rühmad kirjeldatavad kui kommunikatiivsed/suhtlevad rühmad (Hepp 2018).¹

Kui keelega toimunud muutusi pidada sündmuste jadaks, on selle kirjeldamiseks, analüüsimiseks ja liigendamiseks mitmeid võimalusi: n-ö puhtlingvistiline (keskmes

¹ Vrd Benedict Andersoni (1991, e k 2020) kujutatud kogukondade (ingl *imagined communities*) kontseptsiooniga, mis kirjeldab rahvusriikide lõimumist massimeedia (ennekõike trükimeedia) vahendusel.

keele struktuuriline areng), keele- või korpuskorralduslik (keele kirjaliku väljendusvormi ja normikeele teke), sekka keeledemograafiline (rahvastiku etnolingvistiline koosseis ja paiknemine, keelekontaktid) või koguni keeleideoloogiline ja kultuuritüpoloogiline (keelega seotud ideed ja tähendused) mõõde. Eesti keele kohta esitatud periodiseeringud võib samuti laias laastus jagada kaheks: keeletüpoloogiast ja ajaloolisest keeleteadusest tõukuv keelemuutusele keskendunud vaatenurk (nt Saareste 1932; Pajusalu 2000) ning teine, peamiselt sotsiolingvistilist muutust silmas pidav vaatenurk. Viimase keskmes on kirjakeele (st ühis- ja normikeele) lugu ning muud keelepoliitilised ja -korralduslikud protsessid. Siia võiks paigutada Arnold Kase (1970a, 1970b), Raimo Raagi (1999), Heli Laanekase (2004) ning Tiit Hennoste (1997) periodiseeringud, aga ka Jaan Unduski (2012) kultuuritüpoloogia. Omaette küsimus on, kuhu paigutada vana kirjakeele uurimine, mis uurimisobjekti poolest võiks kuuluda ajaloolise sotsiolingvistika alla. Enamasti sünteesivad periodiseeringud mõlemat vaatenurka (nt Saareste 1932). Tegelikult ei eira sotsiaalseid aspekte ka Karl Pajusalu (2000: 153), kes sedastab küll keele sotsiaal- ja kultuuripoliitilise tähenduse: „Mure keele pärast on alati midagi enam kui mure keele pärast”, kuid rõhutab, et „keel muutub teisiti kui ühiskond ja keelemurrangud ei lange otseselt kokku ühiskonna murdepunktiga. Suurem osa sellestki, mis võib näida keelelise muutusena, ei ole seda püsivalt mitte.” Ehkki enamik autoritest on arvamusel, et keelemuutusi ei saa päriselt ühiskondlikest lahutada, johtuvad muutuste selgitamise erinevused sellest, kui võrd on uurijail kasutada empiirikat või mil määral seda arvestatakse.

1.1. Keelemuutusi kajastavad periodiseeringud: rekonstruktsioonid kirjakeele versta-postide toel

Keelest lähtuvate periodiseeringute keskmes on keele struktuuriline kujunemine. Enamik periodiseeringute autoritest näib toetavat eesti nüüdiskeele kui enam-vähem piiritletud ühiku tekke puhul Huno Rätsepa (1989: 1521) sedastatud alguspunkti: „Eesti keel tekkis vanade hõimumurrete alusel käesoleva aastatuhande esimesel poolel eri murdeid ühendavate laialdaste uuenduste läbi keelesüsteemi mitmes osas, kusjuures keskuseks võis olla ennekõike lõunaeesti murdeala.” Üks esimesi eesti keele ajaloo periodiseerijaid on üheksat ajajärku eristav Andrus Saareste (1932), kes kirjeldab nii keelesüsteemi muutusi kui ka keele sotsiaalset positsiooni. Lähemalt ta periodiseeringu lähtekohti ei kommenteeri, kuid on ilmne, et see hõlmab kolme mõõdet: keeledemograafiline (keelte ja kõnelejate arv, kasutusvaldkonnad), poliitiline (vallutused ja sõjad, institutsioonide teke, imperiaalne elukorraldus, suveräänne riik jne) ning keelekasutuse põhimodaalsuse muutumine (suuline vs. kirjalik keel). Kuigi periodiseeringu keskmes on nii keelesisestest arengutest kui ka keelekontaktidest johtuv häälikuline, vormiline ja sõnavaraline, vähem süntaktiline kujunemine, arvestab ta keelemuutuste kirjeldamisel n-ö keeleväliste teguritega.

Rätsep (1989) ei tegele otseselt periodiseeringuga, temal on fookuses häälikuuendus kui otsustavate keelemuutuste päästik. Rätsepa jaoks on murrangulisim XIV–XVI sajand, mil leiavad mh aset lõpu- ja sisekadu, kujunevad laadi- ja vältevaheldus (vt tervikloetelu Rätsep 1989: 1510–1520), mis omakorda juhatavad

sisse muutused morfoloogias (nt *ga*-lõpulise komitatiivi teke, possessiivsufiksrite ja potentsiaali kadu jne) ning keeletüübis (nihe aglutineerivalt flekteeriva suunas). Aja- ja ühiskondlik areng ning suhtlus- ja kultuurikontaktid peegelduvad alamsaksa, vanarootsi, rootsi, läti, vanavene ja uusvene keele mõjutustena kohaliku elanikkonna ning tollaste sisserändajate suhtluse tulemusel kohalike keelekujude sõnavaras (Rätsep 1989: 1518). Keelemuutuse keskses rollis on kõneleja, kes on keelekontaktides vahetu osaleja, vastuvõtja ja põlistaja.

Millenniumi alguses ühineb diskussiooniga Pajusalu. Ta peatub pikemalt keelemuutuste teoreetilistel aspektidel (keelemuutuse universaalid ja eripärad, aeg, kiirus, innovatsioonide levik jne), toonitades, et keelestruktuuri põhijooni muudavad pikaajalised keeletüpoloogilised teisenemised, mitte ühiskondlikud asjaolud (Pajusalu 2000: 153–156). Samal ajal toob ta esile keele olemusliku seose kasutaja ja keskkonnaga, sest ükski keelemuutus ei toimu inimesteta. Pajusalu rõhutab keele tekkeloo ja keelemuutuse vaatlemisel kirjalike keeleandmete relevantsust, millele tuginvalt eristab kolme põhijärku: vanaeesti (kuni XII saj), suurte muutuste periood (XII–XVII saj) ning uuseesti keel (alates XVII saj). Tänapäeva eesti keele struktuurile aluseks olevad hääliku- ja vormimuutused toimusid viie sajandi jooksul, nn suurte muutuste perioodil. Hilisemad, alates XVII sajandist toimunud keelemuutused on grammatilise põhistruktuuri asemel hõlmanud üksikuid keelenähtusi. Viimase ehk uuseesti keele ajajärku peamiste murrangukohtadena näeb Pajusalu aastaid 1870–1880 (põhjaeesti keele ühiskeeleks saamine) ning 1925–1935 (praeguse kirjakeele põhijoonte kinnistumine). 1980.–1990. aastatel pole keele struktuuris oluliselt uusi arenguid toimunud: kõnelejaskonna mitmekesisestunud keelekasutus ning valdavalt inglise päritolu leksikaalsete vahendite ülekannet eesti keelde näitab teisenemisi ühiskonna keelekasutuses, mitte keele struktuuris. (Pajusalu 2000: 158–160)

1.2. Sotsiolingvistilisi muutusi peegeldavad periodiseeringud: kirjakeele monumendid kui „halvad andmed“

Kirjakeele periodiseeringuid vaadelnud humanitaarteadlased (peamiselt lingvistid, aga ka ajaloolased ja kirjandusteadlased, nt Raun 1985; Undusk 2012) tõukuvad enamasti ajastuomast meediasist (piiblitõlked, katekismus ja kooliraamatud, grammatikad ja sõnastikud, perioodika). Suulise empiirilise materjali puudumisel toetuvad need periodiseeringud kirjutatud tekstidele ja/või käsitlevad normeeritud ehk teadlikult kujundatud keelt. Kirjakeel kui üks keelevariant (ning valikute produkt) kannab endas alati ühiskondlikke otsuseid ning keele teadlikku konstrueerimist, peegeldades võimusuhteid ning hoiakuid keele varieerumise suhtes.

Ulatuslikem katse tähistada toona veidi üle 400-aastase eesti kirjakeele arenguetappe tuleb Arnold Kaselt (1970a, 1970b). Mõõndes kindlaks kujunenud periodiseeringu puudumist, tähistab Kask kirjakeele arengu algus- ja lõpp-punkti järgmiselt: „sakslaste poolt kirjutatud abitu ja võõrapärane kirikukirjanduse keel“ ja „laidu hulki rahuldav tänapäeva kultuuriline kirjakeel“ (Kask 1970a: 5). Tollaseid baltisaksa vaimulikke võib pidada misjonärideks ja/või harrastusfiloloogideks, kelle keeletöö oli misjonilingvistika, põhieesmärgiga pöörata paganad kristlasteks,

kõne kirjaks, võõrapärane arusaadavaks (Errington 2001: 21; Metslang, Habicht 2019; Ross 2019).

Kase periodiseeringu alguspunkt on XVI sajandi esimene pool, mil ilmusid teadaolevalt esimesed eestikeelsed, tõkelised religioossed ja juriidilised tekstid. Kask eristab kirjakeele ajaloos kaht suurt ning kuut allperioodi: põhjaeesti rahvakeelel põhineva kirjakeele ajajärk (1524–1857) ja eesti rahvusliku kirjakeele ajajärk (1857–). Lõunaeesti murdelise kirjakeele jätab ta vaatluse alt välja. On ilmne, et Kase periodiseeringu verstepostid on eesti keele kirjalike monumentide ilmumisaastad, jättes kõrvale selle, millal muutused keelekogukonnas (vrd Gumperz 1968) päriselt mõjule pääsesid. Kase keeleainestik piirdub teadaolevate tõkeliste tekstidega. See ilmselt on üks põhjustest, miks on ennekõike vana kirjakeele uurijad tollaste juhuslike kirjalike materjalide ilmumisaegadest lähtuvat periodiseeringut pidanud vajalikuks parandada ja täpsustada (nt Laanekask 2004; Raag 2008). Uus rahvuskeele periood algab „Kalevipoja” ja kahe ajalehe ilmumisaastaga (1857).² Samal ajal polnud rahvuskeele teke tingitud üksnes tollaste keeleaktivistide tegevusest, vaid ühiskondlikest arengutest laiemalt (Kask 1970b: 189–193). Kase arvates on kirjakeele ajaloo ülesanne näidata, kuidas „keel inimeste suhtlemise vahendina on pidevalt arenenud, kuidas keel peegeldab tootmises toimuvaid muudatusi, kuidas on aja jooksul täienenud kirjakeele sõnavara ja grammatiline struktuur” (Kask 1970a: 7). Paratamatult jääb silma, et keelekasutajate ja nende rühmade roll keele arengus on tagaplaanile jäetud (keele kasutaja kui subjekt on umbisikustatud, keel kui objekt esiplaanile seatud). Viidates Karl August Hermannile ja Mihkel Kampmaale, osutab ta, et varem on kirjandusloolased rõhutanud kirjaviisi osatähtsust, mis ei pruugi olla kõige õigem periodiseeringu lähtekoht, sest „keel on vahetult seotud seda keelt kõneleva rahvaga [---], kirjaviisi võib aga täielikult muutuda” (Kask 1970a: 5–6).³

Hennoste artiklid (nt 1997, 1999, 2009, 2020) paigutuvad sotsiolingvistikulise muutuse uurimise sekka. Tekstid moodustavad sarja, millest tervikpildi saamiseks on hädavajalik nende samaaegne lugemine. Esimese artikli ilmumise ajaks on eesti keele kõnelejaskond pääsenud üleilmsele majandus-, kultuuri- ja meediaruumi, sise- ja välisrännu on Eestis kasvanud, alanud on ühiskonna üldine killustumine, mistõttu lakkab olemast institutsionaalne hegemoonia keelenormi kehtestamiseks. Hennoste põhimõiste on sotsioperiood, millele on iseloomulikud eri funktsioonidega allkeeled, mida kasutavad eri sotsiaalsed kihid; sotsioperioode piiritlevad ühiskondlikud muutused (nt ilmasõjad, omariikluse tekkimine, taastamine jne). Igal ajastul on domineeriv allkeel, mille suhtes on teised sekundaarses positsioonis. (Hennoste 1997: 45–47, vt ka 2009: 243) Sestap sisaldab Hennoste käsitlus tahes-tahtmata keelte hierarhilist korraldust: allkeeltele on eri aegadel eri rollid, mida, tõi küll, võivad eri

² Kuna sotsiaalselt vähelõimunud ja killustunud rahval puudub kogukonna normi kehtestamiseks ülevõim (vrd Silverstein 1996: 285–286), on selge, et kirjakeele- ja rahvusloome toimuvad käsikäes.

³ Nüüdisajal ortograafiat vähetahtsaks ei peeta, vastupidi, kuid rõhutatakse, et kirjamine (Raagi termin 2008: 13–14) ehk kõneldud keelele kirjaliku vormi andmine (ingl *graphization*) peaks vastama mitmele kriteeriumile: olema keeleliselt/keeleteaduslikult põhjendatud, kergesti õpitav/õpetatav, hõlpsasti reprodutseeritav ning kõigile osapooltele vastuvõetav; tihti on need põhimõtted üksteisega vastuolus (Seifart 2006).

ühiskonnagrupid isesuguselt tajuda või tõlgendada (vrd varjatud prestiiž; Trudgill 1972).⁴ Hennoste eristab kümnet sotsioperioodi (vt 1997: 48–66), millest viimane paigutub XXI sajandi algusesse (2009: 243, 2019), ehkki kardinaalsemad muutused algavad juba paarkümmend aastat varem, kui totalitaarne keelemudel asendub polioloogilisega.⁵ Kirjakeel kaotab oma ainupositsiooni (ennekõike avalikus suulises kasutuses) ning jõuab uude olukorda, mida Hennoste (1999: 89) nimetab kirjakeele lagunemiseks. Sellega kaob keskne, teistest kõrgemale seatud keelevariant, kasvab kõnelejate keeleteadlikkus, keelekasutaja saab kontrolli enda kätte. Sestap lisanduvad sotsiaalselt kihistunud ühiskonnarühmade allkeeled, teadvustatakse regionaalkeelte ja etnolektide olemasolu; ilukirjanduse ja meediatekstide registrid teisenevad (tulevad juurde argikeelte ja suulise spontaanse kõne jooned); arvutisuhtlus üldistub (kirjutamine muutub massiliseks, luuakse uus ortograafia, sünnib spontaanne kirjalik netidialoog, kinnistub registripiirideülene suhtlemine (lähemalt vt Hennoste 1999: 89–96, 2009). Uue ajastu võtab Hennoste (2019: 68) kokku sõnadega: „Keel ei ole enam inseneri pilguga vaadeldav projekt. Keelest saab elav, dünaamiline ja muutuv nähtus, midagi, mida inimesed saavad ise teha ja mida nad päevast päeva ka ise teevad. [---] Kogu keel on vaid variantide, lokaalsuste, vigade heterogeenne kogum.”

Tartu (kirja)keelt kajastavad oma käsitlustes Raimo Raag (1999, 2008), Heli Laanekask (2004) ja Szilárd Tóth (2019). Ennast Valter Tauli ja Einar Haugeni õpilasena määratlev Raag (2007: 862) võtab oma sõnul tähelepanu alla eeskätt puhtkeelelised küsimused,⁶ kuid nendib käsitluse poolikust ning püüab „vahendada ka asjakohaseid eesti poliitilise ja sotsiaaljaloo seiku” (2008: 5). Kuna Raagi (2008: 21–22) eesmärk on vastata küsimusele, kuidas toimus eesti keele *a r e n d a m i n e* hõimukeelest riigikeeleks⁷, ning näidata selle tegevuse otsesest sõltuvust ühiskonna ja mõtlemise arengust, on temagi lähenemine keelelist ja ühiskondlikku siduv ehk sotsiolingvistiline. Ta sedastab vajadust juhtida tähelepanu nii eesti keele sisemisele kui ka välisele arengule (sh demograafilisele), rõhutades, et „tänapäeva eesti keel ei ole iseeneslikult kujunenud selliseks, nagu ta praegu on” (Raag 2008: 22). Siin ja varemgi on Raag (2008: 22–23, 1999) nimetanud seda protsessi „(keele)sepistamiseks”

⁴ Hierarhiline vaade on iseloomulik varasema sotsiolingvistika ja keelepoliitika uurimis-traditsioonis, milles eristatakse makro-, meso- ja mikrotasandit ning ülalt alla (riik) või alt ülles (keelekasutajad) suunatud kommunikatsiooni. Näiteks arvatakse, et keele varieeruvuse mahasurumine, st normikeele (või kirjakeele normi) kehtestamine ei too kaasa invariantse ja homogeensuse tõusu (Milroy, Milroy 1999), vaid loob uue, veelgi hierarhilisema heterogeensuse (Gal 2006; Lane 2015). Samal ajal võib keelepoliitika (st keelevalikuid) vaadelda keeruka interaktsioonina, mille keskmes on vastakad suhted (vrd Hélot, Ó Laoire 2011: xv).

⁵ Kuigi XIX sajandi ärkamisaeg löi eeltingimused nii totalitaarse kui ka pluraalse (Hennostel *polioloogiline*, 1999: 88, 91) keelemudeli väljakujunemiseks, pääsesid mõjule keelesituatsiooni totalitaarsemaks kujundanud tegurid. Totalitaarne keelemudel hakkas tekkima 1930. aastate lõpus, seda aktsepteeris, arendas ja kinnistas hilisem nõukogude retoorika ja ideoloogia (Hennoste 1999: 88–89; vt ka Annuk 2003).

⁶ Raag püüab Charles Fergusoni (1968) kolmikjaotusele (keelele kirjaliku kuju andmine; reeglistiku ja sõnavara normimine; ajakohastamine) tuginevalt ka mõistestikku korrastada: kirjakeel on kirjutatud keel, normikeel on normitud kirjakeel ja ühiskeel on keele realiseeringute kogusumma (2008: 14–15).

⁷ Meie sõrendus.

(ingl *forging*), mille keskmes on XIX ja XX sajand. Tegemist on n o r m i keele ajalooa.⁸ Raag viitab varasematele ülevaadetele, mh kolmele põhjalikumale käsitlusele (Assmuth 1950; Kurman 1968; Kask 1970a, 1970b). Viimasel perioodil (1991–(2008)) vaatleb Raag (2008: 285–286) ka „äärealade ärkamist” võru normikeelse velmamise näitel, mööndes mõistagi, et see ei tekkinud tühjale kohale: juba G. A. Oldekop kasutas trükis võru keelt. Tartu keele languse kirjeldamisel uue sajandi künnisel toetub Raag (2008: 59) Laanekase (2004) doktoritööle. Laanekasel on fookuses kirjakeele ajaloo viis varasemat perioodi (2004: 12–52): ta jälgib põhjaeestilise tallinna keele ja lõunaeestilise tartu keele paralleelset kujunemist, eriarenguid ja vastastikust mõju XVI–XIX sajandil. Nii Raagi kui ka Laanekase rõhuasetus on Kasega võrreldes keelepoliitilistem.

Viimaks tuleks nimetada Jaan Unduskit (2012), kes käsitleb Eesti (ja Läti) kirjakuultuuri ning esitab keeleideoloogiate või -hoiakute (ka keelesuhe, keelemõte) kolmese – luterlik, valgustuslik ja romantiline – tüpoloogia, mis on vaadeldav ka ajateljel, st periodiseeringuna. Unduski arvates on nendel keelehoiakutel koguni kultuuritüpoloogiline potentsiaal, näiteks XX sajandi alguse keeleuundus oli valgustusliku hoiaku taastulemine ja luterlik keelekasutaja harimine on nüüdisajal kandunud (formaalsesse) keeleõppesse. Luterliku vaate järgi „oli rahva ehe kõnekeel ometi peamine kriteerium õigekeelsuse üle otsustamisel” (Undusk 2012: 80). Romantilisel keelemudelil on siinmail otsustav roll kui „eestlase keelealase mõtlemise paratamatu, latentne põhi, eesti keelepoliitika vundament [---]” (Undusk 2012: 89). Undusk tabab naelapea pihta, sidudes keeleideoloogia keelepoliitikaga. Sama seose on leidnud teisedki autorid, kelle meelest tõukub keelepoliitika alati keelepraktikast (st käitumisest), sisaldab keelekorraldust (st juhtimist) ja keeleideoloogiaid (st keele kohta käivaid uskumusi) (vrd Spolsky 2004).

Kõiki eelnimetatud periodiseeringuid ühendab paratamatult empiirilise materjali vähesus. Peale selle, et kirjalikud materjalid pole tekstide autorite sotsiaalse päritolu ja kirjaoskuse tõttu keele variatiivsuse osas esinduslikud, tehakse järeldustega sageli põhjanev viga: kirjalik ei vasta suulisele keelekasutusele (Auer jt 2015: 7). N-õ õpetatud mehe, aga ka mis tahes kirjutatud ja toimetatud keele uurimine ei saagi anda tollasest (ühis)keelest täit ülevaadet, õigupoolest ei saa neid võrreldagi. Peale selle oli tegemist eesti keele teise keelena omandanud isikute saksamõjulise keelega; eesti keele kõnelejate esimene keel esines tollal vaid suulisel kujul (Metslang, Habicht 2019: 111–115). Ühes võib üsna kindel olla: praegune keeleaines peaks laskma kinditada ühe või teise minevikus dokumenteeritud keelenähtuse puudumist nüüdisajal, ent tollased kirjalikud tekstid ei võimalda nt möödaniiku keele varieerumise kohta tõde välja selgitada.

⁸ Meie sõrendus.

2. Keel muutub koos inimeste eluviisiga

Mitme eelnimetatud autori meelest algas eesti keele kõnelejaskonna jaoks uus ajastu 1990. aastatel koos Eesti taasiseseisvumisega. Meie arvates algasid muutused isegi kümnend või paar varem. Seda kinnitab näiteks keelte (saksa vs. inglise) võõrkeeleõppe poliitika muutmine ja mainesuhete kujundamine külma sõja aegses Nõukogude Liidus (nt inglise keele domineerimine võõrkeeleõppes, eriklasside ja -koolide moodustamisel; Soler 2019: 122–123; vt ka Pavlenko 2003), samuti eri keelekujude/registrite (nt släng, murdekeel jne) kuuldavaks ja nähtavaks muutumine (vt nt Veidemann 1999; Hennoste 1999, 2006; Velsker 2014). Uus pluralistlik ajastu sai kiirenduse EL-i idalaienemisega kaasnenud ideede, inimeste, teenuste ja kaupade vaba liikumise poliitikast. Uusi vabadusi vahendas meedia, mille sisu ja vorm on aastatuhande esimeste kümnenditega tehnika ja tehnoloogia toel tundmatuseeni muutunud.

Keelelist pluralismi kujundab riikide poliitiline ja majanduslik avatus, mis toob kaasa üleilmastumise, sh kauplemis- ja liikumisvabaduse. Tõsi, riigid pole võrdselt avatud ega arenenud, mistõttu on üleilmastunud maailm enamasti asümmeetriline: tugevamate ja suuremate poole kaldu. See kujuneb peamiselt transpordi, panganduse ja telekommunikatsiooni vahendusel. Eesti avanemine on üldjoontes kaasa toonud kahte tüüpi keelekontakte. Esiteks on kahekordistunud eesti keelega potentsiaalselt kontaktis olevate keelte arv, st Eestis elab ligi paarisaja eri emakeele/esimese keele kõnelejaid (Raid, Tammur 2019). Ilmselt pole varem keeleliselt nii kireva elanikkonnaga Eestit olnud. Rändeajastule omaselt on Eestisse jõudnud araabia, bengali, hiina, hindi jt maailma suurkeelte kõnelejaid, kelle paiknemine pole sugugi juhuslik: enam elab neid mitmekeelses Tallinnas kui teistes keelekeskkondades (andmed Praakli 2019). Teiseks leiab Eesti tosina suurema emakeelerühma seast inglise keele (vt Puur jt 2016: 276–277), see omakorda on tihendanud eesti keele kõnelejate kontakte inglise keele(s) kõnelejatega. Teisalt on eesti keele ja ka mitme teise keele emakeelena kõnelejate kontakti inglise keelega nüüdisajal raske pidada kontaktiks võõrkeelega, sest keel pole võõras, kontakt algab varakult ja on intensiivne. Võõrkeele kõnelejaks on traditsiooniliselt peetud isikut, kes omandab keele väljaspool intiimset keskkonda, enamasti koolis, väljaspool kodu, samal ajal kui emakeelena kõnelejat peetakse isikuks, kes kasutab keelt vabalt ja intuiitselt õigesti. Ent kui inglise keel saadab kõnelejat maast madalast ja igal pool (vrd meediastumine), on olukord teine ning inglise keel võib kõneleja jaoks tunnetuslikult olla esimese keelega võrdses või lähedases positsioonis.

Loomulikult on riigipiirid avanenud ka teistpidi. Ernest Hemingway järgi võib pea igast sadamast leida vähemalt paar eestlast. Kuna inimeste eluviis on üha liikuvam (pendelränne, hargmaisus, lühiajaline tööränne, turism), on võimatu öelda, kui suur on eesti keele kõnelejaskond väljaspool Eestit. Eriti kui haarata eesti keele kasutajate hulka uuskõnelejad, st need, kellele on eesti keel teine ja võõrkeel. Tööjõu vaba liikumine on avardanud tööturgu ning tihendanud olemasolevaid kontakte soome, vene ja ukraina keelega. Viimaste aastate tööränne Ukrainast on muutnud arvukamaks eelkõige ukrainakeelse kogukonna. Tähelepanuväärsed muutused on

toimunud soome keele oskuses: eesti keele kõnelejate sisseränne Soome (ja tagasi-ränne, sh soome keele „kaasatoomine”) on kasvatanud soome keele oskajate määra nii Eestis kui ka Soomes (vt Praakli 2016). Iseseisvumise taastamise järel on oluliselt muutunud eesti-vene kontaktisituatsioon: vene keele staatusenihe (vt Verschik 2008; Ehala 2017) ning haridus- ja keelepoliitilised otsused on mõjutanud venekeelse elanikkonna eesti keele oskuse lisandumist. Eesti keele mainesuhte muutust näitavad eestivene perekonnad: ligi pooled vene kodukeelega lasteaialapsed käivad kas eesti-keelses või keelekümbluslasteaias (Valk, Selliov 2018: 1). Tihenenud suhtluskontaktide tulemuseks on eesti keele mõjutused (nt leksikaalne laenamine, koodivahetus, konvergens jne) venekeelse elanikkonna keeles (Zabrodskaja 2006; Verschik 2008), mis põhjustavad eestivene keele regionaalset ja vanuselist varieeruvust. Ilmselt on eesti keele kõnelejad sarnaselt teistega kõige intensiivsemas kontaktis inglise keele variantidega. Inglise keele üleilmne levik ja mõju algas koos Briti impeeriumi loomisega (Mufene 2010), millega kaubavahetus mängis kaudset rolli ka inglise-eesti keelekontaktis. Inglise keele jäljed eestikeelsetes ajakirjandustekstides on fikseeritud juba XIX sajandi alguses (lähemalt Jõgi 2014: 230–236). Pärast Esimest maailmasõda impeerium nõrgenes, kuid selle endiste kolooniate (sh Ameerika Ühendriikide) keeleline mõju on jäänud püsima. Okupeeritud Eesti elanike lähikontakte inglise keele ja selle kõnelejadega takistasid Nõukogude Liidus kehtinud liikumis- ja info-piirangud (sh välismeedia ja võõrkeeleõppe osas). Inglise keele prestiiž tõusis koos globaalsete kultuurivormide (nt *rock'n'roll*, hipid, punk, räpp, hiphop) ja -kandjate (nt vinüülplaadid, plakatid, T-särgid, kilekotid) levikuga, meediakanalite vahendusel (nt Radio Luxembourg / RTL, Soome televisioon, Ameerika Hää, Raadio Vaba Euroopa ja Vabadusraadio RFE/RL).

Ent varasemaga võrreldes on praegune inglise-eesti kontaktisituatsioon mitmetahulisem. Üleilmne majanduslik lõimumine, ränne ja infotehnoloogia on avanud pea piiramatu ligipääsu ingliskeelsetele võrgustikele ja meediasisule. Igaüks võib suhtlussituatsioonis algatada keelelisi uuendusi ja neid levitada. Näiteks sotsiaalmeediakuulsuste (nt juutuuberite) mõju nende noorte jälgijate keelekasutusele alles ootab uurimist. Mõistagi kujundab kontaktisituatsioone suhtlejate keeleoskus. Taasiseseisvumisjärgsete keelehariduspoliitiliste valikute ning kõnelejate eelistuste ja valikute tulemusel on inglise keelest saanud vene keele järel enim õpitav võõrkeel Eestis. Kui 1934. aasta rahvaloenduse andmetel oskas inglise keelt alla paari protsendi Eesti elanikkonnast, oli sajandivahetuseks see osakaal tõusnud veerandini, viimasel rahvaloendusel pidas koguni ligi 40% elanikkonnast end inglise keele oskajaks (Koreinik, Tender 2014: 86–89). Viimase rahvaloenduse järgi on inglise keele oskajaid enim 15–29-aastaste seas (u 78%, vrd 30–49-aastastest u pooled ja 50–64-aastastest u 23%). Lõviosa noortest on meediastunud: kasutab igapäevaselt internetti, suhtleb sotsiaalmeedia platvormide vahendusel või veedab aega veebis mängides (vt Sukk, Soo 2018). Võimalik, et noorem põlvkond omandabki eesti ja inglise keele põhisonavara enam-vähem üheaegselt. Nende kontakt inglise keelega toimub varem kui esimeses kooliastmes, mil algab formaalne võõrkeeleõpe.

Just noorte keelekasutuse ja -valikute uurimine on keelemuutuste kirjeldamisel ja mõistmisel võtmetähtsusega, avades uurijatele potentsiaalselt huvitava vaateveeru:

kuidas ja miks noorte keel varieerub, kuidas muutus kulgeb, mis keeles säilib, millest loobutakse, mis võetakse asemele? Üleilmses suhtlusruumis jälgendatakse keelelisi ja sotsiaalseid stiile, mis kanduvad üle kohapealsesse kultuuriruumi (lähemalt Sorjonen jt 2015). Keelekontaktide tulemid avalduvad eelkõige inglise keele struktuuri terviklikult järgiva või jälgendavate koodikopeeringute/koodivahetustena või ka põlistunud laensõnadena (vt nt Zabrodskaja, Kask 2016). Omaette tähelepanu väärib küsimus, kas teatud vormide ja konstruktsioonide aktiivset kasutust võib seletada inglise keele mõjuga või on tegu muu arenguga eesti (ja ka soome) keeles. Näiteks eri modaalsusnüanssidega adverbi *nagu* või progressiivi – *olen tegemas, oleme sisenemas, on koos elamas* – kasutamine (vt Metslang 2006). Võiks võrrelda, kas inglise keelega intensiivses kontaktis olevates (teistes mitteindoeuroopa) keeltes ilmneb sarnaseid muutusi. Näeme neid eeskätt noorte keeles, mille uurimine kogub Eestis alles hoogu.⁹ Olulisim on (info)tehnoloogia areng (nt telekommunikatsioon e kaugandmeside, hüpertextikeel ja internet, salvestus- ja voogedastustehnoloogia, asjade internet), mille abil meediastumine aset leiab. Üha suurem osa suhtlusest toimub virtuaalruumis, veebivõrgustikesse laienenud või neis tekkinud koostoimimise ja ühisloome kohtades (nt veebifoorumid, e-postiloendid, blogid ja vlogid, sotsiaalmeediaplatformid jne). Muutunud on kontaktide toimumiskoht, mis ei eelda tingimata kohavahetust, liikumist, etniliste, keele- jms piiride ületamist. Vastupidi, inimesed suhtlevad distantsilt kohast lahkumata. Sestap on suhtlejate geograafiline asukoht digiajastul üha tähtsusetum, sest suhtlust ja tähendusi vahendavad ja kujundavad tarkvararakendused. Suur osa keelekontaktide ja ühtlasi keelelisi innovatsioone leiab aset nutiseadmetes või nutiseadmete kaudu. Silmast silma ja ka telefonitsi toimuva suulise suhtluse kõrval suheldakse üha enam kiirsuhtluse (nt *Instant Messaging*) teel sõnumeid vahetades (vrd ingl *texting*), emotikonide ja muude multimeediasõnumite kaudu. Digitehnoloogia ja nutiseadmed on jäädavalt muutnud suhtlusviise ja -norme, teiseks danud kontaktis olemise viise ja võimalusi, mitmekesistanud keelekontakte, mõjutades ühtlasi keele muutumist. Suhtlus on sünkroonne, intensiivne, dia- ja polüloogiline jne, kirjutusviis häälduspõhine, kasutatakse nn tujukujusid, akronüüme, visuaalseid ja helilisi elemente ning erinevaid mitmekeelse suhtluse malle (Androustopoulos 2015; eesti netisuhtlusest lähemalt Oja 2006; Soodla 2010; Hennoste 2009; Igav 2013; Verschik, Kask 2019).

Inimeste eluviis ja suhtlemine on küll muutunud, kuid keeleteadlaste huvi püsib endiselt keele ja konteksti seostel, tõstatades mh küsimusi üha intensiivsemaks muutunud keelekontaktide ja mitmekeelsuse tagajärgedest kõnelejatele, keelekogukondadele, samuti keelekasutusele laiemalt. Keelekasutuse, st keele kasutus põhiseks uurimiseks on nüüdisajal varuks palju võimalusi.

⁹ Riiklikust programmist „Eesti keel ja kultuur digiajastul” on rahastatud kaht teadusprojekti: Tartu Ülikooli keeleteadlaste projekt „Teismeliste keel Eestis” (juht: Virve-Anneli Vihman) ning Tallinna Ülikooli projekt „Eesti laste ja noorte mitmekeelse suhtluse keelekogud ja korpused” (juht: Anna Verschik).

3. „Suurandmed täiendavad väikeandmeid, mitte ei asenda neid”¹⁰

Inimesed on loonud tehnoloogiad, mis paratamatult on kujundanud ümber nende elu- ja suhtlemisviisi ning jäävad edaspidigi keeli ja nende kõnelejate valikuid mõjutama. Muutused on kaasnud nii ratta, trükikunsti, aurumasina kui ka interneti leiutamiselega. Infotehnoloogia arenguga ja digimise rakendamisega on kasvanud ja keerustunud eelkõige just digitaalsete andmete maht, mille tõttu nimetatakse neid suurandmeteks. Suurandmete tulekuga on räägitud uuest andmeanalüütikast ja koguni teooria ebavajalikkusest.¹¹ Suurandmeid iseloomustab juba nimetatud maht, mida on mõõdetud tera- (10^{12} baiti) või petabaitidega (10^{15} baiti); kiirus, st andmed tekivad reaalajas või peaaegu reaalajas; mitmekesisus, tegemist on nii struktureeritud kui struktureerimata andmetega; suurandmed on populatsioonide või süsteemide ammendavad (vrd kõikised); tiheda resolutsiooniga või identifitseerimist võimaldavalt unikaalselt indeksiaalsed; olemuslikult relatsioonilised, et siduda erinevaid andmestikke; paindlikud, st pikendatavad ja laiendatavad (Kitchin 2013). Ka keeleteadlaste tööpõld on muutunud: iga veebis toimunud ja digikujule taandatud suhtlusakt tekitab juurde empiirilisi andmeid, mida saab koondada korpustesse, mis omakorda muudavad keele varieerumise ja muutumise uurimise võimalusi tõhusamaks. Nõustume Hennostega (2020), et praegu peaks olema keeleteaduse kuldaeg, kus uurimistulemused on vaid sekundite kaugusel. Suurandmete ajastul saab uue tähenduse mõiste *tugitoolilingvistika*, mis varem viitas välitööde asemel introspektsiooni eelistavale uurijale. Tugitoolilingvistikast on saamas nüüdisaegse keeleteaduse argipäev, kus suurandmed kuhjuvad veebis. Eales varem pole keeleuurijail olnud praegusega võrreldavas mahus andmeid reaalaja keelearengute kohta. Ometi ei asenda suurandmed senist keeleteadust ega ka muid väikeandmeid kasutavaid, nt katselisi keeleteaduslikke uuringuid (vt Schäfer, van Es 2017: 6; Kitchin 2014). Suurandmetega saavad küll võimalikuks uued lähenemised ja tehnikad, kuid ei kao kuhugi humanitaar- ja sotsiaalteadustele omane rikkalik filosoofiline aluspõhi (Kitchin 2014: 10). Miks? Sest tähendusloome toimub enamasti kontekstis. Sestap tuleb kvantitatiivse andmeanalüüsi kõrval arvestada kvalitatiivse lähenemisega, mis ei tähenda *a priori* midagi väikesemahulist, ebaesinduslikku või odavat. Vastupidi, kvalitatiivsel lähenemisel on oma roll, eemiline (ingl *emic*) lähenemine ei tähenda kallutatust või üksikjuhtumi ületähtsustamist ega eluvõõrast teoretiseerimist (vt Pike 1967). Keele varieerumist ja muutumist uurides ei kao küsimused, miks langetab kõneleja mingis suhtlusolukorras just need valikud, mis on nende tähendus ja tähtsus, kuidas suhestub vestluses osalejatega, mõjutab interaktsiooni kulgu laiemalt.

Eelkirjeldatud andmeintensiivsus iseloomustavat teaduse nn neljandat paradigma, mida on peetud ka induktsioonil põhinevaks, empiiriliseks või koguni teooriavabaks (vt Kitchin 2014). Ometi on mitmeid põhjusi, miks atraktiivsest

¹⁰ Kitchin 2014: 1.

¹¹ Teooria ja andmete vastandamist keeleteaduses iseloomustab mitme metodoloogilise „tüli” – formalismi vs. funktsionalismi ja kvantitatiivse vs. kvalitatiivse lähenemise – segunemine (vt lähemalt Aigro 2018).

uusempiristlikust epistemoloogiast jääb väheks: valimi kallutatus (ingl *sampling bias*), mistap pole andmed alati loomulikud ega peegelda kogu reaalsust; andmed ei teki mitte kusagilt, alati on mängus kellegi huvid või algoritmid, st süsteemid tekitavad teatud tüüpi andmeid; andmed „ei räägi enda eest”, st isegi automaatsete protsessidega kaasneb paratamatult andmete (teoreetilise) raamistamine; teaduslikuks uurimiseks piisavat andmeanalüüsi oskusest ega minevat tarvis valdkondlikku teadmist (Kitchin 2014). Suurandmete entusiasmi kritiseerides anname hõlpu neile keeleteadlastele, kelle ees seisib dilemma, kas loobuda või digihumanitaariks ümber profileeruda. Humanitaaria andmeintensiivsust aitab lahendada teadlaste interdistsiplinaarne koostöö ja ühtse uurimisrühmana tegutsemine.

Keelemuutuse ja varieerumise uurimise üks põhiküsimusi pole siiski, kuidas suurandmetega kaasnevaid uurimisvõimalusi parimal moel kasutada, vaid kus ja millel peaks asuma fookus. Kui veel sajandi eest näitas keele varieeruvust kõneleja sotsiaalne ja geograafiline kuuluvus, siis nüüdseks on kiired tehnoloogilised ja ühiskondlikud muutused kaasa toonud olukorra, kus varieeruvuse allikas on kõnelejate sünnipõlvkond ja/või vanus. Kuigi andmeintensiivsed humanitaarteadused peaksid keele vanuselise varieerumise hindamiseks andma suurepäraseid võimalusi, pole kõigi vanuserühmade keel korpuskesel võrdselt esindatud. Näiteks laste- ja noortekeel, mida on sageli sildistatud hälbiva keelelise käitumisena. Ometi arvavad noortekeele uurijad, et tänane noortekeel on tulevane täiskasvanute keel, mis aga juba järgmise põlvkonna silmis on paratamatult vanamoodne ja veider (vt nt Tagliamonte 2016). Põlvkondlikele kogemuste ja identiteedi erinevustele viitavad ka Eesti sotsiaalteadlased (Kalmus, Opermann 2019), kelle järgi eristavad teistest põlvkondadest 15–20-aastaseid interneti ja 21–30-aastaseid sotsiaalmeedia kasutamise harjumused.

4. Kokkuvõte

Artikliga püüdsime tabada mitu kärbest ühe hoobiga. Sirvisime eesti keele muutumist käsitlevaid periodiseeringuid ja paigutasime autorid keelemuutuste olemust – keelemuutus vs. sotsiolingvistiline muutus – silmas pidades kahte leeri. Ühtlasi arutasime uue ajastu ja sellele iseloomulike suurandmete nii uurimisvõimaluste kui ka kitsenduste teemal.

Kuigi artikli kirjutamise plaan sündis paar aastat tagasi, ei saa mööda vaadata 2020. aasta pandeemia võimalikust mõjust. Ehkki nt Skype loodi ligi kaks aastakümnet tagasi, süvendasid kevadkuud reaalajas ja ekraanidel toimuva silmast silma kommunikatsiooni harjumust. Küllap pole COVID-19 viiruspuhangu järel miski enam endine. Riikidevahelised liikumispüüangud halvasid globaalset majandust ja rahvusvahelist turismi, mõjutasid haridussüsteemi, sotsialiseerumist, kultuurilisi ja sotsiaalseid praktikaid laiemalt. Ehkki füüsiline kokkupuude vähenes, sai senisest enam hoogu veebisuhtlus. Mis tahes kaupu ja teenuseid ning suhtlust vahendavad *online*-platvormid said veelgi suurema rolli ning tasapisi on hakanud välja kujunema ekraanipõhise suulise suhtluse normid ja tavad, nagu see on sündinud kirjaliku neti-

keelegi puhul. Kuidas see mõjutab keelelist käitumist, sotsiolingvistilisi ja pragmaatilisi valikuid, kuhu suhtlus koondub, kes vahendab ja kujundab keelt, kas 2020. aasta kevadega algas uus ajastu eesti keele jaoks, seda näitab aeg.

Artikkel on kirjutatud riikliku programmi „Eesti keel ja kultuur digiajastul“ uurimisteema EKKD3 „Teismeliste keel Eestis (TeKE)“ raames. Ühtlasi täname kolleege professor Helle Metslangi ja Virve-Anneli Vihmanit nõu ja abi eest.

KIRJANDUS

- Aigro, Mari 2018.** Kvantitatiivne pööre – vana tüli uues kuues. – Keel ja Kirjandus, nr 8–9, lk 747–764.
- Anderson, Benedict 1991.** Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised edition. London–New York: Verso.
- Anderson, Benedict 2020.** Kujutletud kogukonnad: mõtisklusi rahvusluse tekkest ja levikust. Tlk Kalle Hein, toim Tiiu Hallap. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Androutsopoulos, Jannis 2014.** Mediatization and sociolinguistic change. Key concepts, research traditions, open issues. – Mediatization and Sociolinguistic Change. (Linguae & Litterae. Publications of the School of Language & Literature Freiburg Institute for Advanced Studies 36.) Toim J. Androutsopoulos. Berlin–Boston: De Gruyter, lk 3–48.
- Androutsopoulos, Jannis 2015.** Networked multilingualism: Some language practices on Facebook and their implications. – International Journal of Bilingualism, kd 19, nr 2, lk 185–205.
- Annuk, Eve 2003.** Totalitarismi ja/või kolonialismi pained: miks ja kuidas uurida nõukogude aega? – Võim & kultuur. (Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskuse aastaraamat.) Koost Arvo Krikmann, Sirje Olesk. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 13–39.
- Assmuth, Bernd 1950.** Die lexikalischen und grammatischen Wandlungen der estnischen Schriftsprache im letzten Jahrhundert und ihre Ursachen. Dissertation. Göttingen: Georg-August-Universität Göttingen.
- Auer, Anita; Peersman, Catharin; Pickl, Simon; Rutten, Gijsbert; Vosters, Rik 2015.** Historical sociolinguistics: The field and its future. – Journal of Historical Sociolinguistics, kd 1, nr 1, lk 1–12.
- Blommaert, Jan; De Fina, Anna 2017.** Chronotopic identities: On the timespace organization of who we are. – Diversity and Superdiversity: Sociocultural Linguistic Perspectives. Toim A. De Fina, Didem Ikizoglu, Jeremy Wegner. Washington: Georgetown University Press, lk 1–15.
- Blommaert, Jan; Maly, Ico 2019.** Invisible Lines in the Online-Offline Linguistic Landscape. (Tilburg Papers in Culture Studies 223.) Tilburg: Tilburg University, Babylon, Center for the Study of Superdiversity.
- Bybee, Joan 2015.** Language Change. (Cambridge Textbooks in Linguistics.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Chalvin, Antoine 2011.** Johannes Aaviku keeleliste uuenduste levik. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 487–504.

- Coulmas, Florian 2019.** Economic theory and the diffusion of languages. – Suuline ettekanne Euroopa riiklike keeleinstitutsioonide ühenduse (European Federation of National Institutions for Language ehk EFNIL) konverentsil „Keel ja majandus: keeletööstus mitmekeelses Euroopas” Tallinnas 9.–11. oktoobril.
- Coupland, Nikolas 2014.** Sociolinguistic change, vernacularization and broadcast British media. – *Mediatization and Sociolinguistic Change*. (Linguae & Litterae. Publications of the School of Language & Literature Freiburg Institute for Advanced Studies 36.) Toim Jannis Androutsopoulos. Berlin–Boston: De Gruyter, lk 67–96.
- Diessel, Holger 2012.** Language change and language acquisition. – *Historical Linguistics of English: An International Handbook*. Kd 2. Toim Alexander Bergs, Laurel Brinton. Berlin: Mouton de Gruyter, lk 1599–1613.
- Ehala, Martin 2017.** After status reversal: The use of titular languages and Russian in the Baltic countries. – *The Battle for Ukrainian: A Comparative Perspective*. (Harvard Papers in Ukrainian Studies.) Toim Michael S. Flier, Andrea Graziosi. Harvard Ukrainian Research Institute. Harvard: Harvard University Press, lk 563–585.
- Errington, Joseph 2001.** Colonial linguistics. – *Annual Review of Anthropology*, nr 30, lk 19–39.
- Ethnologue 2020 = Ethnologue.** Languages of the World. What are the top 200 most spoken languages? <https://www.ethnologue.com/guides/ethnologue200> (15. VI 2020).
- Ferguson, Charles A. 1968.** Language development. – *Language Problems of Developing Nations*. Toim Joshua A. Fishman, C. A. Ferguson, Jyotirindra das Gupta. New York–London–Sydney–Toronto: John Wiley & Sons Inc, lk 27–35.
- Foulkes, Paul; Vihman, Marilyn 2015.** First language acquisition and phonological change. – *The Oxford Handbook of Historical Phonology*. Toim Patrick Honeybone, Joseph Salmons. Oxford: Oxford University Press, lk 289–312.
- Gal, Susan 2006.** Contradictions of standard language in Europe: Implications for the study of publics and practices. – *Social Anthropology*, kd 14, nr 2, lk 163–181.
- Granovetter, Mark S. 1973.** The strength of weak ties. – *The American Journal of Sociology*, kd 78, nr 6, lk 1360–1380.
- Grünthal, Riho 2009.** Suomen kielen vaikutus viron kieleen. – *Kielet kohtaavat*. (Tietolipas 227.) Toim Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen, Päivi Pahta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 231–263.
- Gumperz, John 1968.** The speech community. – *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Toim David L. Sills. New York: Macmillan, lk 381–386. <https://web.stanford.edu/class/linguist150/readings/Gumperz1968.pdf> (12. X 2020).
- Hélot, Christine; Ó Laoire, Muiris (toim) 2011.** Language Policy for the Multilingual Classroom. *Pedagogy of the Possible*. (Bilingual Education & Bilingualism.) Bristol: Multilingual Matters.
- Hennoste, Tiit 1997.** Eesti keele sotsioperioodid. Üldpilt. – *Pühendusteos Huno Rätsepale*. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 7.) Toim Mati Ereht, Meeli Sedrik, Ellen Uuspõld. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 45–66.
- Hennoste, Tiit 1999.** Eesti keele arengud: totalitaariast poliüloogiasse. – *Keel ja Kirjandus*, nr 2, lk 88–96.

- Hennoste, Tiit 2006.** Piirideni jõudmine. Eesti kirjandus uuel sajandil. – Looming, nr 9, lk 1395–1410.
- Hennoste, Tiit 2009.** Allkeeled. Revised. – Minu Issand ja minu Jumal! Pühendusteos Dr. theol. Toomas Pauli 70. sünnipäevaks. (EELK Usuteaduse Instituudi toimetised 2.) Toim Jaan Lahe, Tiit Pädam. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, lk 234–243.
- Hennoste, Tiit 2019.** Eeden ja võlad. – Vikerkaar, nr 1–2, lk 63–72.
- Hennoste, Tiit 2020.** Keeleteaduse saatus viiruse ajastul. – Sirp 13. III.
- Hepp, Andreas 2018.** Meediakultuur. Meediastunud maailmade kultuur. Tlk Katrin Kaugver. (Bibliotheca mediorum et communicationis.) Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Herring, Susan 2003.** Media and language change: Introduction. – Journal of Historical Pragmatics, kd 4, nr 1, lk 1–17.
- Hymes, Dell Hathaway (toim) 1974.** Studies in the History of Linguistics: Traditions and Paradigms. Bloomington: Indiana University Press.
- Igav, Reet 2013.** Inglise-eesti koodikopeerimine Facebooki vestlustes. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituut.
- Jõgi, Aino 2014.** Inglise päritolu sõnad eesti keeles. (Töid antropoloogilise ja etnolingvistika vallast 9.) Toim ja koost Urmas Sutrop. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kalmus, Veronika; Opermann, Signe 2019.** Operationalising Mannheim: Empirical building blocks of generational identity. – Comunicazioni Sociali, nr 2, lk 232–246.
- Kask, Arnold 1970a.** Eesti kirjakeele ajaloost I. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, eesti keele kateeder.
- Kask, Arnold 1970b.** Eesti kirjakeele ajaloost II. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, eesti keele kateeder.
- Kelly-Holmes, Helen 2014.** Linguistic fetish: The sociolinguistics of visual multilingualism. – Visual Communication, nr 4, lk 135–151.
- Kitchin, Rob 2013.** Big data and human geography: Opportunities, challenges and risks. – Dialogues in Human Geography, kd 3, nr 3, lk 262–267.
- Kitchin, Rob 2014.** Big Data, new epistemologies and paradigm shifts. – Big Data & Society, kd 1, nr 1, lk 1–12.
- Koreinik, Kadri; Tender, Tõnu 2014.** Eesti keeltest rahvaloendustel. – Emakeele Seltsi aastaraamat 59 (2013). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 77–102.
- Kurman, George 1968.** The Development of Written Estonian. (Indiana University Publications: Uralic and Altaic Series 90.) Bloomington: Indiana University Press.
- Laanekask, Heli 2004.** Eesti kirjakeele kujunemine ja kujundamine 16.–19. sajandil. (Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 14.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Labov, William 1994.** Principles of Linguistic Change. Kd I: Internal Factors. (Language in Society 20.) Oxford: Blackwell.
- Lane, Pia 2015.** Minority language standardisation and the role of users. – Language Policy, kd 14, nr 3, lk 263–283.
- Lange, Claudia; Leuckert, Sven 2019.** Corpus linguistics for World Englishes. A Guide for Research. (Routledge Corpus Linguistics Guides.) London–New York: Routledge.
- Loog, Mai 1988.** Soome mõjusid Tallinna noorte keelekasutuses. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 83–89; nr 3, lk 144–148.

- Meillet, Antoine 1904–1905.** Comment les mots changent de sens. – *L'année sociologique*, nr 9, lk 1–38.
- Mets, Mari; Praakli, Kristiina 2007.** Suhtlusvõrgustikud võrukeste keelelise käitumise tõlgendajaina. – *Keel ja Kirjandus*, nr 10, lk 799–817.
- Metslang, Helle 2006.** Predikaat ajastut kogemas. – *Keel ja Kirjandus*, nr 9, lk 714–727.
- Metslang, Helle; Habicht, Külli 2019.** XIX sajandi eesti kirjakeel – vahekeelest sulandkeeleks. – *Emakeele Seltsi aastaraamat 64 (2018)*. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 111–140.
- Milroy, Lesley 1980.** *Language and Social Networks*. Oxford: Basil Blackwell.
- Milroy, James; Milroy, Lesley 1999.** *Authority in Language: Investigating Standard English*. Psychology Press.
- Mufene, Salikoko S. 2010.** Globalization, Global English, and World English(es): Myths and facts. – *The Handbook of Language and Globalization*. (Blackwell Handbooks in Linguistics.) Toim Nikolás Coupland. Maiden: Blackwell, lk 31–55.
- Oja, Anni 2006.** Eesti keel internetis. – *Keel ja arvuti*. (Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 6.) Toim Mare Koit, Renate Pajusalu, Haldur Õim. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 259–267.
- Pajusalu, Karl 2000.** Eesti keele kujunemisjärgud ja sotsioperioodid. – *Keel ja Kirjandus*, nr 3, lk 153–160.
- Pajusalu, Karl 2018.** Eesti keele aeg. – *Postimees* 29. XII.
- Pajusalu, Karl 2019.** Eesti keele 100 aastat. Tallinn: Riigikantselei ja AS Eesti Meedia, Post Factum.
- Pavlenko, Aneta 2003.** ‘Language of the enemy’: Foreign language education and national identity. – *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, kd 6, nr 5, lk 313–331.
- Pennycook, Alastair 2007.** *Global Englishes and Transcultural Flows*. London–New York: Routledge.
- Pike, Kenneth L. 1967.** *Language in Relations to a Unified Theory of Human Behavior*. Second Edition. The Hague: Mouton, lk 37–72.
- Praakli, Kristiina 2016.** Muutused eesti kogukondades ja eesti keele oskus. – *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017*. Eesti rändeajastul. Peatoim Tiit Tammaru, kaastoim Raul Eamets, Kristina Kallas. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, lk 186–192.
- Praakli, Kristiina 2019.** Eesti keeled globaalsel ajastul. – *Plenaarettekanne 18. rakenduslingvistika kevadkonverentsil 25.–26. aprillil 2019* Tallinnas.
- Puur, Allan; Rahnu, Leen; Valge, Jaak 2016.** Eesti keel sisserändetuules I. – *Keel ja Kirjandus*, nr 4, lk 268–280.
- Raag, Raimo 1999.** One plus one equals one: The forging of Standard Estonian. – *International Journal of the Sociology of Language*, nr 139, lk 17–38.
- Raag, Raimo 2007.** Valter Tauli elust ja keelelisest tegevusest. – *Keel ja Kirjandus*, nr 11, lk 857–863.
- Raag, Raimo 2008.** Talurahva keelest riigikeeleks. Tartu: Atlex.
- Raid, Kadri; Tammur, Alis 2019.** Eestis on kasvanud emakeelte mitmekesisus. – *Statistikaamet, blogi 14*. III. <https://www.stat.ee/et/uudised/2019/03/14/eestis-on-kasvanud-emakeelte-mitmekesisus> (11. X 2020).

- Raun, Toivo U. 1985.** Language development and policy in Estonia. – Sociolinguistic Perspectives on Soviet National Languages: Their Past, Present and Future. (Contributions to the Sociology of Language 40.) Toim Isabelle T. Kreindler. Berlin–New York–Amsterdam: Mouton de Gruyter, lk 13–35.
- Ross, Kristiina 2019.** Meie ja teie eesti kirjakeel. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 57–68.
- Rätsep, Huno 1989.** Eesti keele tekkimise lugu. – Akadeemia, nr 7, lk 1503–1524.
- Saareste, Albert 1932.** Die Estnische Sprache. Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv.
- Schäfer, Tobias; van Es, Karin (toim) 2017.** The Datafied Society: Studying Culture through Data. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Seifart, Frank 2006.** Orthography development. – Essentials of Language Documentation. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 178.) Toim Jost Gippert, Nikolaus P. Himmelmann, Ulrike Mosel. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, lk 275–301.
- Siiner, Maarja; Brown, Kara Diane; Koreinik, Kadri (toim) 2017.** Language Policy Beyond the State. (Language Policy 14.) Cham: Springer International Publishing.
- Silverstein, Michael 1996.** Monoglot „standard” in America: Standardization and metaphors of linguistic hegemony. – The Matrix of Language: Contemporary Linguistic Anthropology. Toim Donald Brenneis, Ronald K. S. Macaulay. Oxford: Westview, lk 284–306.
- Soler, Josep 2019.** Language Policy and the Internationalization of Universities: A Focus on Estonian Higher Education. (Language and Social Life 15.) Boston–Berlin: De Gruyter Mouton.
- Soodla, Karin 2010.** Morfoloogilisi, morfosüntaktilisi ja sõnamoodustuslikke nähtusi eesti internetikeeles. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut.
- Sorjonen, Marja-Leena; Rouhikoski, Anu; Lehtonen, Heini (toim) 2015.** Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1310.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Spolsky, Bernard 2004.** Language Policy. (Key Topics in Sociolinguistics.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Stuart-Smith, Jane 2014.** No longer an elephant in the room. – Journal of Sociolinguistics, kd 18, nr 2, lk 250–261.
- Sukk, Marit; Soo, Kadri 2018.** EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringu esialgsed tulemused. Tartu: Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut.
- Zabrodskaja, Anastassia 2006.** Eestivene keel(evariant): kas samm segakoodi poole? – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 736–750.
- Zabrodskaja, Anastassia; Kask, Helin 2016.** Eesti keele kontaktid. – Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul. Peatoim Tiit Tammaru, kaastoim Raul Eamets, Kristina Kallas. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, lk 177–185.
- Tagliamonte, Sali A. 2016.** Teen Talk: The Language of Adolescents. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tarvel, Enn 1999.** Eesti lähiajaloo periodiseerimisest. – Ajaloolise tõe otsinguil. Toim E. Tarvel. Tallinn: Kistler-Ritso Sihtasutus, lk 105–116.
- Thomason, Sarah Grey 2007.** Language contact and deliberate change. – Journal of Language Contact, kd 1, nr 1, lk 41–62.
- Thomason, Sarah Grey; Kaufman, Terrence 1988.** Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics. Berkeley–Los Angeles–Oxford: University of California Press.

- Tóth, Szilárd Tibor 2019.** Tartu kirjakeele raamid Johannes Gutslaffi grammatikast (1648) „Kodolaste raamatuni” (1913). (Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 52.) Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Trudgill, Peter 1972.** Sex, covert prestige and linguistic change in the Urban British English of Norwich. – *Language in Society*, kd 1, nr 2, lk 175–195.
- Undusk, Jaan 2012.** Luterlik, valgustuslik ja romantiline keeleideoloogia meie vanemas kirjakultuuris. – *Vikerkaar*, nr 10–11, lk 73–90.
- Valk, Aune; Selliov, Rene 2018.** Lühianalüüs alusharidusest: osalus, kasulikkus, keelsus. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/alusharidusvtk_analys.docx.pdf (12. VI 2020).
- Veidemann, Rein 1999.** Sitt, nikk ja kräkk murravad kirjanduse(ks). – *Eesti Päevaleht* 17. IV.
- Velsker, Mart 2014.** Lõunaeesti kirjandusloo kirjutamise võimalusi. (Dissertationes litterarum et contemplationis comparativae Universitatis Tartuensis 12.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Verschik, Anna 2008.** *Emerging Bilingual Speech: From Monolingualism to Code-Copying.* London–New York: Continuum.
- Verschik, Anna; Kask, Helin 2019.** Estonian-English code alternation in fashion blogs: Structure, norms and meaning. – *Multilingualism in the Baltic States: Societal Discourses and Contact Phenomena.* Toim Sanita Lazdiņa, Heiko F. Marten. London: Palgrave Macmillan, 307–335.

Kristiina Praakli (sünd 1977), PhD, Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi rakenduslingvistika dotsent (Jakobi 2, 51005 Tartu), kristiina.praakli@ut.ee

Kadri Koreinik (sünd 1970), PhD, Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi keeletsotsioloogia vanemteadur (Jakobi 2, 51005 Tartu), kadri.koreinik@ut.ee

Language change vs. sociolinguistic change: The socioperiods of Estonian re-revisited

Keywords: language change, sociolinguistic change, periodization, mediatization, big data, small data, English, Estonian

In this article, we discuss the meaning of language change and sociolinguistic change, review some periodizations which describe changes in and around Estonian, and suggest new directions for future research. We approach the issue from the perspective of the 2014 volume edited by Jannis Androutsopoulos, who invites researchers to overcome the dualism of structuralist and post-structuralist paradigms in studying language change and to bring the study of language and society closer together. Sociolinguistic change is not limited to a single sound, lexical or syntactic element in a language, and not even to a single language, but it includes the whole linguistic repertoire in use in a society and also considers language-political processes. The

new relevant context for contemporary language change is the mediatization of daily life. Another important process is Englishization, which is by no means simple or unidirectional. English is spoken as a first or second language by speakers of many different languages; it dominates in linguistic landscapes and soundscapes. It is far from being “foreign”: children often acquire English in parallel with their native language these days.

Scholars have studied change in Estonian from various angles: their focus has varied from the literary monuments of Estonian to broader, cultural-typological change, from phonological change to change in spoken *vs.* written language. The latest period in the sociolinguistic development of Estonian has been described as pluralist and democratic. Big data is currently opening up new research perspectives for linguistics. Nevertheless, data-intensive humanities research does not replace the need for small data, experimental or qualitative linguistics, as language is context-bound. Moreover, big language data is neither neutral nor representative of all speaker groups. For example, youth language as “deviant” speech remains under-researched, as it is difficult to collect.

Kristiina Praakli (b. 1977), PhD, University of Tartu, Institute of Estonian and General Linguistics, Associate Professor of Applied Linguistics (Jakobi 2, 51005 Tartu), kristiina.praakli@ut.ee

Kadri Koreinik (b. 1970), PhD, University of Tartu, Institute of Estonian and General Linguistics, Senior Researcher in Language Sociology (Jakobi 2, 51005 Tartu), kadri.koreinik@ut.ee